

The background of the page features a large, light blue watermark of the seal of Universiteit Leiden. The seal is circular and contains a central figure of a woman holding a book, flanked by two shields. The text 'ACADEMIA • LUGDUNO • BATAVA • LIBERTATIS • PRAESIDIUM' is written around the perimeter. The numbers '15' and '75' are also visible on either side of the central figure.

Universiteit Leiden

Faculteit Sociale Wetenschappen

Master Orthopedagogiek

Masterthesis

De effectiviteit en programma-integriteit van de cognitieve gedragstherapie EQUIP
voor reboundjongeren op cognitieve vertekeningen

Denise Geerlofs, 0757993

Begeleider: Mw. Begüm Coşkun, MSc

September 2012

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie van de Master Orthopedagogiek aan de Universiteit Leiden. In deze studie wordt het effect van EQUIP op de cognitieve vertekening onderzocht en de invloed van de programma-integriteit. Mijn dank gaat allereerst uit naar mijn begeleidster Begüm Coşkun voor haar enthousiasme, haar kritische blik en adviezen. Daarnaast wil ik iedereen bedanken die mij heeft gesteund de afgelopen periode. Ten slotte gaat mijn dank uit naar de instellingen die hebben meegewerkt aan het verrichten van dit onderzoek, met name de drie reboundvoorzieningen, maar ook Stichting 180 en het Nederlands Jeugdinstituut.

Het onderzoek is voor mij een uitdagend en leerzaam proces geweest. Nu mijn scriptie af is, kan ik deze met een tevreden en trots gevoel aan u voorleggen. Ik hoop met deze scriptie u, de lezer, te boeien over dit maatschappelijk relevante thema en een bijdrage te leveren aan de wetenschappelijke literatuur op dit gebied. Ik wens u allen veel leesplezier!

Denise Geerlofs

Samenvatting

In deze studie is onderzocht of de cognitieve vertekeningen van reboundjongeren afnemen na deelname aan de cognitieve gedragstherapie EQUIP. Ook is onderzocht of de mate van programma-integriteit hierin een rol speelt. De studie is verricht op drie reboundvoorzieningen in Den Haag waar met het EQUIP programma wordt gewerkt. De Hoe-Ik-Denk vragenlijst (HID) is afgenomen bij 49 jongeren, waarvan 38 (77.6%) jongens en 11 (22.4%) meisjes, van 12 tot en met 16 jaar oud ($M = 13.84$, $SD = 1.11$). Uit de resultaten blijkt dat de leerlingen een afname op elk van de cognitieve vertekeningen laten zien na het verblijf op een van de reboundvoorzieningen. De gevonden effecten zijn gemiddeld tot groot. De programma-integriteit is gemeten door een zelf ontwikkelde vragenlijst af te nemen bij de EQUIP trainers van de reboundvoorzieningen. Er is geen verschil gevonden in de mate van programma-integriteit van EQUIP tussen de drie rebounds. Op de vraag of de programma-integriteit een modererend effect heeft op de effectiviteit van EQUIP, kan in dit onderzoek geen uitspraak over worden gedaan. Hier dient verder onderzoek naar te worden verricht.

Keywords: effectiviteit, cognitieve vertekeningen, EQUIP, programma-integriteit, reboundvoorzieningen, antisociale jongeren.

De effectiviteit en programma-integriteit van de cognitieve gedragstherapie EQUIP
voor reboundjongeren op cognitieve vertekeningen

Op 14 januari 2004 vond er in de middag een dodelijke schietpartij plaats op een school voor voortgezet onderwijs in Den Haag. Een leerling van pas zeventien jaar oud had zijn conrector door het hoofd geschoten. Na dit incident heeft de toenmalige minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een plan van aanpak opgesteld voor veiligheid op school. Dit plan van aanpak heeft geleid tot het oprichten van reboundvoorzieningen (Nederlands Jeugdinstituut, n.d.).

Een rebound is een tijdelijke opvang voor leerlingen uit het voortgezet onderwijs die gedragsproblemen vertonen. Het gaat om gedrag waardoor de leerling een bedreiging vormt voor de veiligheid van de medeleerlingen en docenten. De leerling is door dit gedrag niet meer te handhaven op school en de zorg die de school kan bieden is niet meer voldoende. Er zijn drie categorieën contra-indicaties voor plaatsing in een reboundvoorziening, namelijk leerlingen met een indicatie voor REC cluster 4, leerlingen die een justitieel traject volgen en leerlingen die langdurig thuis zitten (Van der Steenhoven & Van Veen, 2010). Het uiteindelijke doel van het reboundprogramma is dat de leerling terugkeert naar de eigen klas in het reguliere onderwijs (Samenwerkingsverband Zuid-Holland West, 2009). Daarom blijft de leerling ingeschreven op zijn of haar eigen school. De reboundvoorzieningen streven zowel doelen op schoolniveau als doelen op het niveau van de leerling na. Het doel op schoolniveau is namelijk dat de school ontlast wordt van de leerling met de gedragsproblemen. Daarnaast is het doel op het niveau van de leerling dat de leerling een kans krijgt om te bewijzen het regulier onderwijs aan te willen en aan te kunnen. Het verblijf op een rebound is ongeveer drie tot vier maanden. Gedurende deze maanden staan de voortgang van het onderwijsprogramma van hun eigen school en het teweeg brengen van gedragsverandering bij

de leerling centraal. Om het gedrag van de leerlingen te veranderen, dienen zij deel te nemen aan het groepstherapeutisch EQUIP-programma.

EQUIP

EQUIP is in de Verenigde Staten ontwikkeld door Gibbs, Potter, en Goldstein (1995). Deze cognitieve gedragstherapie tracht jongeren met antisociaal gedrag te motiveren om elkaar te helpen en van elkaar te leren. Onder antisociaal gedrag wordt gedrag verstaan wat leidt tot het toebrengen van schade aan anderen door morele of sociale normen te overtreden (Barriga, Morrison, Liao & Gibbs, 2001). De doelen van EQUIP zijn het reduceren van recidivisme door het verminderen van de cognitieve vertekeningen, het bevorderen van sociale vaardigheden en het stimuleren van de morele ontwikkeling (Equip Nederland, 2011b). EQUIP is geschikt voor jongens en meisjes van twaalf tot achttien jaar oud met een intelligentie quotiënt van ongeveer 80 en hoger. Voor enkele jongeren is dit programma niet geschikt, namelijk jongeren met psychiatrische problematiek, jongeren die de Nederlandse taal niet beheersen en jongeren die groepsongeschikt zijn (Equip Nederland, 2011b). EQUIP is een groepstherapeutische interventiemethode, die onder andere gebruik maakt van de Positive Peer Culture (PPC) van Vorrath en Brendtro (1985).

Het beginsel van PPC is het ombuigen van een negatieve in een positieve groeps cultuur. Deze theorie veronderstelt dat een positieve cultuur waarin jongeren elkaar helpen, kan leiden tot een positieve verandering bij de jongeren. De positieve effecten van het PPC programma zijn in meerdere studies aangetoond (Handwerk, Field, & Friman, 2000). Daarentegen is uit ander onderzoek gebleken dat groepsinterventies voor antisociale jongeren juist een negatief effect kunnen hebben op de jongeren (Dishion, McCord, & Poulin, 1999).

Cognitieve Vertekeningen

Cognitieve vertekeningen spelen een belangrijke rol in het verklaren van antisociaal gedrag. Een cognitieve gedragstherapie, zoals EQUIP, gaat er vanuit dat cognitieve

vertekeningen het antisociale gedrag namelijk in stand houden of zelfs bevorderen (Wilson, Bouffard, & MacKenzie, 2005). Uit verschillende onderzoeken is reeds gebleken dat er een positieve relatie bestaat tussen cognitieve vertekeningen en externaliserend probleemgedrag (o.a. Crick & Dodge, 1996; Dodge & Crick, 1990). Ook longitudinale studies hebben deze resultaten gevonden (Dodge, Pettit, Bates, & Valente, 1995; Zelli, Dodge, Lochman, Laird, & Conduct Problems Prevention Research Group, 1999). Barriga, Gibbs, Potter, en Liao (2001) definiëren cognitieve vertekeningen als “een inaccurate manier om deel te nemen aan of het toekennen van ervaringen” (p. 1). Er zijn vier typen cognitieve vertekeningen te onderscheiden, te weten: egocentrisme, anderen de schuld geven, de ernst van het gedrag minimaliseren en uitgaan van het ergste (Gibbs et al., 1995). Egocentrisme is de primaire cognitieve vertekening. Deze vergroot de kans dat men antisociaal gedrag vertoont, omdat men zich voornamelijk focust op direct eigenbelang. De overige drie zijn secundaire denkfouten en bevrijden het geweten van de persoon die het antisociale gedrag vertoont. Hierdoor zal het zelfbeeld van de persoon die het antisociale gedrag vertoont worden beschermd (Barriga et al., 2001).

Recente Onderzoeken

Gibbs et al. (1995) verwijzen in hun boek waarin zij EQUIP presenteren, naar het onderzoek van Leeman, Gibbs, en Fuller (1993). Dit onderzoek is uitgevoerd bij jeugddelinquenten van vijftien tot en met achttien jaar oud in de Verenigde Staten. In dit experimentele onderzoek wordt het effect van de eerste versie van EQUIP onderzocht door middel van dossieronderzoek en zelfrapportages. Wat betreft sociale vaardigheden wordt er een positief effect gevonden, zowel tijdens hun verblijf in de justitiële jeugdinrichting als twaalf maanden na hun vrijlating. Het gedrag van de jongeren die EQUIP hadden gevolgd, bleek sterk verbeterd te zijn. Op de morele ontwikkeling is geen verbetering gevonden na deelname aan het EQUIP programma, maar er werd wel gevonden dat een laag stadium in

morele ontwikkeling een goede voorspeller blijkt te zijn voor recidivisme. Ten slotte hebben zij zich gericht op het recidivisme, er werd een significante afname gevonden. De recidivecijfers van de jongeren die het EQUIP programma hadden gevolgd bleven stabiel en laag, namelijk 15%. Bij de jongeren die het EQUIP programma niet hadden gevolgd, steeg het recidivepercentage van 29,7% na 6 maanden naar 40,5% na 12 maanden na hun vrijlating. Leeman et al. (1993) hebben zich niet gericht op de cognitieve vertekeningen, omdat een instrument om dit te meten toen nog niet voorhanden was. Dit is wel een van de belangrijkste doelen van EQUIP.

In een Nederlands onderzoek (Nas, Brugman, & Koops, 2005) naar EQUIP, zijn de cognitieve vertekeningen daarentegen wel onderzocht. In dit quasi-experimentele onderzoek is nagegaan of het EQUIP programma effect heeft op de morele ontwikkeling, de cognitieve vertekeningen en de sociale vaardigheden. Het is uitgevoerd bij 108 jongens tussen de 12 en 21 jaar oud die in een justitiële jeugdinstelling verbleven. Een deel van de jongens volgde drie keer per week een uur lang het EQUIP programma (de experimentele groep) en de overige jongens namen geen deel aan het programma (de controle groep). De jongens uit de experimentele groep lieten een significante afname van cognitieve vertekeningen zien ten opzichte van de controlegroep. Deze afname werd specifiek gevonden op hun primaire cognitieve vertekening en op twee van de drie secundaire cognitieve vertekeningen, namelijk 'anderen de schuld geven' en 'de ernst van het gedrag minimaliseren'. Voor de andere secundaire cognitieve vertekeningen 'uitgaan van het ergste' werd geen afname gevonden. Daarnaast vertoonde de jongens uit de experimentele groep een meer negatieve houding ten opzichte van antisociaal gedrag dan de jongens uit de controle groep. Evenals het Amerikaanse onderzoek van Leeman et al. (1993), is er geen effect gevonden op de morele ontwikkeling. Echter, op sociale vaardigheden is ook geen effect gevonden, wat de resultaten van het onderzoek van Leeman et al. (1993) tegenspreekt.

Meer recent is er nog een onderzoek uitgevoerd naar de effecten van het EQUIP bij adolescente jongeren in een Nederlandse justitiële jeugdinrichting (Brugman & Bink, 2011). Dit onderzoek vormde een uitbreiding van het onderzoek van Nas et al. (2005) en ondersteunt de bevinding dat jongeren die EQUIP hebben gevolgd minder cognitieve vertekeningen laten zien, behalve op de cognitieve vertekening 'uitgaan van het ergste'. In dit onderzoek werd ook op de schaal egocentrisme de grootste afname gevonden. Verder werd er in de experimentele groep gevonden dat het voor de jongeren die laag scoorden op egocentrisme, langer duurde voordat zij recidiveerden in vergelijking met jongeren die hier hoog op scoorden.

Programma-integriteit

Verschillende onderzoekers hebben dus reeds onderzoek gedaan naar de effectiviteit van EQUIP. Echter, deze onderzoekers hebben geen rekening gehouden met de mate van programma-integriteit van EQUIP. Programma-integriteit is een van de 'What Works' principes waaraan een interventie moet voldoen om meer succes te hebben (Andrews et al., 1990). Deze principes bieden een houvast voor de analyse van de effectiviteit van interventies (Van der Laan & Slotboom, 2002). Volgens de What Works benadering houdt programma-integriteit in dat men goed dient te letten op de uitvoering van de interventie en dat alle onderdelen van de interventie uitgevoerd worden zoals bedoeld. Wanneer een of enkele onderdelen van een interventie namelijk niet worden uitgevoerd, kan dit het positieve effect van een interventie ondermijnen (Van der Laan & Slotboom, 2002). Daarnaast blijkt uit een meta-analyse naar cognitieve gedragstherapieën dat de effectiviteit van een interventie onder andere afhankelijk is van de programma-integriteit (Landenberger & Lipsey, 2005). Andere factoren die kenmerkend bleken te zijn voor effectieve cognitieve gedragstherapieën, waren een laag aantal drop-outs en een adequate training van het programma aan de trainers. De mate van programma-integriteit speelt dus een rol bij het effect van een interventie.

Wanneer een programma namelijk geen effect blijkt te hebben, kan dit te wijten zijn aan het programma zelf, of doordat de programma-integriteit niet voldoende is gewaarborgd.

Huidig Onderzoek

Het doel van de huidige studie is te onderzoeken of EQUIP effectief is voor de afname van cognitieve vertekeningen van leerlingen in een reboundvoorziening. Tevens zal worden onderzocht of de programma-integriteit een modererend effect heeft. Aan de hand van de onderzoeksgegevens zal antwoord worden gegeven op de centrale onderzoeksvraag: Nemen de cognitieve vertekeningen bij reboundjongeren na deelname aan EQUIP af? En speelt de programma-integriteit hierin een rol?

De eerste hypothese is dat op elk van de vier cognitieve vertekeningen een afname wordt gevonden aan het einde van de plaatsing op de rebound. EQUIP is namelijk in het verleden reeds effectief gebleken op dit gebied, echter in een andere setting en met een andere doelgroep dan in het huidige onderzoek (Brugman & Bink, 2011; Nas et al., 2005). De tweede hypothese is dat de programma-integriteit een modererende rol speelt tussen de EQUIP training en de cognitieve vertekeningen. De verwachting is dus dat de jongeren op een rebound waar de integriteit van het programma beter wordt gewaarborgd, een grotere afname laten zien van hun cognitieve vertekeningen, dan jongeren die op een rebound zitten waar de integriteit van het programma minder wordt gewaarborgd. Dit wordt verwacht, omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat de mate van programma-integriteit van belang is voor de effectiviteit van een interventie (Landenberger & Lipsey, 2005; Van der Laan & Slotboom, 2002).

De uitkomsten van dit onderzoek kunnen in het bijzonder van belang zijn voor reboundvoorzieningen in Nederland. Met de resultaten van dit onderzoek, kan worden aangetoond of een plaatsing in een rebound verband heeft met het afnemen van cognitieve vertekeningen. Dit is belangrijk voor de jongeren, omdat er in een vrij vroeg stadium van het

antisociale gedrag kan worden ingegrepen door hen tijdelijk op een rebound te plaatsen. Ook is dit voor de maatschappij van belang, aangezien het verband tussen cognitieve vertekeningen en externaliserend probleemgedrag en criminaliteit op latere leeftijd reeds is aangetoond (o.a. Crick & Dodge, 1996; Dodge et al., 1995; Dodge & Crick, 1990; Moffitt, 2003; Zelli et al., 1999). Indien EQUIP effectief blijkt te zijn, kan dit op langere termijn betekenen dat er minder beroep hoeft te worden gedaan op de hulpverlening en kosten kunnen worden bespaard voor de maatschappij.

Daarnaast is het belangrijk om na te gaan in hoeverre de drie reboundvoorzieningen zich houden aan het EQUIP programma en of dit van invloed is op de effectiviteit van EQUIP. Indien de programma-integriteit een modererend effect blijkt te hebben, kan het belang van goede programma-integriteit (nog) beter worden benadrukt in zowel de praktijk als in het wetenschappelijke veld, om zo meer kennis te krijgen over dit onderwerp en mogelijk de kwaliteit van interventies als EQUIP te verhogen.

Methode

Steekproef

In totaal is er bij 80 leerlingen een voormeting afgenomen. Bij 49 van deze 80 leerlingen is ook een nameting afgenomen. Bij de overige 31 leerlingen is het niet mogelijk geweest een nameting af te nemen. Dit heeft verschillende oorzaken gehad, zoals plotselinge verwijdering van leerlingen van de rebound, door afwezigheid van de leerling op de dag van de nameting of door organisatorische redenen. De uiteindelijke steekproef van dit onderzoek bedraagt in totaal 49 leerlingen, waarvan 38 (77.6%) jongens en 11 (22.4%) meisjes. Deze leerlingen zijn afkomstig van drie reboundvoorzieningen in het samenwerkingsverband Zuid-Holland-West, namelijk de locaties 'Rijswijk', 'centrum' en 'zuid-west'. Van de locatie 'Rijswijk' zijn 15 leerlingen afkomstig, van de locatie 'centrum' zijn 17 leerlingen afkomstig

en van de locatie 'zuid-west' zijn 17 leerlingen afkomstig. De leeftijden variëren van 12 tot en met 16 jaar oud ($M = 13.84$, $SD = 1.11$). Van deze respondenten zijn er 15 autochtoon en 33 allochtoon en 1 leerling heeft deze vraag niet beantwoord. Tevens is er bij de trainers van EQUIP een vragenlijst afgenomen. Op het moment dat deze vragenlijst werd afgenomen, waren er in totaal zes trainers werkzaam op de drie rebounds, namelijk drie trainers op de locatie Rijswijk, twee trainers op de locatie zuid-west en een trainer op de locatie centrum. Alle zes trainers hebben de vragenlijst ingevuld.

Instrumenten

'Hoe ik denk' vragenlijst. De cognitieve vertekeningen zijn gemeten door een voormeting en een nameting met de 'Hoe ik denk' vragenlijst (HID; Nas, Brugman, & Koops, 2008) af te nemen bij de jongeren. De HID is een vertaling van de Amerikaanse How I Think Questionnaire (HIT-Q; Gibbs, Barriga, & Potter, 2001). De HID bestaat uit 54 items die op een 6-punts Likert-schaal worden beantwoord. Het antwoord 1 op een item staat voor 'erg mee eens' en het antwoord 6 staat voor 'erg mee oneens'. Dit houdt in dat een hogere score staat voor minder sprake van cognitieve vertekeningen.

Van de 54 items hebben 39 items betrekking op de vier cognitieve vertekeningen (egocentrisme, anderen de schuld geven, de ernst van het gedrag minimaliseren en uitgaan van het ergste). Daarnaast hebben acht items betrekking op de 'onaanmemelijke antwoordschaal' (OA), om te screenen of een leerling sociaal wenselijk antwoordt. Wanneer een leerling op deze schaal een score heeft van 4.25 of hoger, dient deze respondent te worden verwijderd uit de analyses conform de handleiding van de HID (Barriga et al., 2001). Echter, in dit onderzoek worden respondenten met een dergelijk hoge score niet verwijderd, omdat eerdere onderzoekers het belang van de OA schaal voor de Nederlandse populatie in twijfel trekken (Nas et al., 2005; Van der Velden, Brugman, Boom, & Koops, 2010). Ten slotte zijn er zeven positieve opvullers (PO) ter compensatie van de overige negatieve stellingen, zodat

de respondenten de gehele antwoordschaal gebruiken en niet slechts een kant van de antwoordschaal. De onaannemelijke antwoordschaal (OA) en de positieve opvullers (PO) zullen bij analyses buiten beschouwing worden gelaten.

Elk van de 39 items die de cognitieve vertekeningen meten, meten ook nog een viertal gedragsreferenten, te weten: oppositioneel opstandig gedrag, fysieke agressie, liegen en stelen. In totaal bevat de HID dus acht subschalen, namelijk de vier categorieën cognitieve vertekeningen en de vier gedragsreferenten. In dit onderzoek zullen echter alleen de vier cognitieve vertekeningen worden gebruikt. De interne consistentie van de vier cognitieve vertekeningen varieert in dit onderzoek van $\alpha = .71$ tot $\alpha = .81$.

Vragenlijst voor EQUIP trainers. De programma-integriteit is gemeten aan de hand van een zelfontwikkelde vragenlijst, de vragenlijst voor EQUIP trainers (Appendix A). Deze vragenlijst is afgenomen bij alle trainers die EQUIP geven op de drie reboundvoorzieningen en is gebaseerd op de kwaliteitscriteria EQUIP residentieel (EQUIP Nederland, 2009). De kwaliteitscriteria die hierin worden beschreven, zijn gebaseerd op het EQUIP programmaboek en de EQUIP implementatiegids (Gibbs et al., 1995; Potter, Gibbs, & Goldstein, 2001). Deze criteria zijn opgesteld om de programma-integriteit zo veel mogelijk te waarborgen.

De vragenlijst voor EQUIP trainers bestaat uit enkele algemene vragen over de trainer zelf zoals het geslacht. Vervolgens worden er 61 stellingen over de programma-integriteit van EQUIP gegeven. Men kan op een vijfpuntsschaal, lopend van 'helemaal mee oneens' tot 'helemaal mee eens', de stelling beantwoorden. Ook is er de mogelijkheid om te kiezen voor het antwoord 'weet ik niet'. De stellingen zijn onderverdeeld in vijf onderwerpen. Het eerste onderwerp is 'algemene voorwaarden' en bestaat uit 33 stellingen zoals: "Er wordt gewerkt met het meest recente EQUIP materiaal". Het tweede onderwerp is 'voorwaarden met betrekking tot de EQUIP groep' en bestaat uit zes stellingen. Een voorbeeld van een stelling uit dit onderwerp is: "Alle jongeren die deelnemen aan EQUIP kunnen zich begrijpelijk in de

Nederlandse taal uitdrukken”. Het derde onderwerp bestaat uit vijf stellingen over ‘voorwaarden met betrekking tot de voorbereiding van de bijeenkomsten’ zoals: “Er is een EQUIP werkboek beschikbaar voor iedere jongere”. Het vierde onderwerp heeft betrekking op ‘voorwaarden met betrekking tot de bijeenkomsten’ en bestaat uit 13 stellingen zoals: “De wederzijdse hulp bijeenkomsten vinden conform de programma beschrijving EQUIP plaats”. Het vijfde en laatste onderwerp is ‘voorwaarden met betrekking tot de overdracht en verslaglegging’ en bestaat uit vier stellingen zoals: “Er vindt per deelnemer verslaglegging plaats door de trainer”. Ten slotte is er na elk onderwerp de mogelijkheid voor de trainers om zelf iets kwijt te kunnen over dat specifieke onderwerp.

De gemiddelde interne consistentie van de vragenlijst voor trainers EQUIP is berekend voor deze steekproef en is $\alpha = .67$. De interne consistentie van de vijf factoren liep uiteen van $\alpha = .37$ tot $\alpha = .83$.

Procedure

Dit onderzoek maakt deel uit van een grootschalig onderzoek dat door de Universiteit Leiden momenteel wordt verricht. De vragenlijsten voor dit onderzoek zijn in het schooljaar 2011-2012 afgenomen bij jongeren die op een van de drie rebounds zaten. De vragenlijsten zijn door onderzoekers van de Universiteit Leiden afgenomen. Bij aankomst van de leerling op de rebound is bij hen de HID afgenomen, dit is de voormeting. In de laatste week voor vertrek van de rebound is de vragenlijst opnieuw afgenomen, dit is de eindmeting. De eerste voormetingen zijn in september 2011 afgenomen en de laatste eindmetingen zijn in juni 2012 afgenomen.

Aan de leerlingen werd gevraagd zo eerlijk mogelijk de vragen te beantwoorden en er werd aan hen verzekerd dat hun antwoorden niet aan derden zoals hun ouders of justitie zouden worden gegeven. De onderzoeker bleef gedurende het afnemen van de vragenlijsten aanwezig om vragen van de leerlingen te kunnen beantwoorden. De vragen die de leerlingen

stelden, hadden betrekking op de vraagstelling of het niet begrijpen van bepaalde woorden. Dit hebben de onderzoekers aan hen uitgelegd.

Voor dit onderzoek is een vragenlijst voor het beoordelen van de programma-integriteit ontwikkeld, aangezien er geen gestandaardiseerde vragenlijst voorhanden was. Om na te gaan of deze zelfontwikkelde vragenlijst betrouwbaar en begrijpelijk was, is er een pilot-studie uitgevoerd. De vragenlijst is via het Nederlands Jeugd instituut (NJI) opgestuurd aan 83 reboundvoorzieningen. Er is niet bekend hoeveel van deze reboundvoorzieningen met EQUIP werken en hoeveel trainers er werkzaam zijn. In totaal hebben 18 trainers de vragenlijst ingevuld, waarvan tien respondenten slechts de eerste algemene vragen hadden ingevuld. De overige acht respondenten hebben de vragenlijst wel volledig ingevuld. Zij hebben op enkele items de antwoordcategorie 'weet ik niet' gekozen. Deze antwoorden zijn vervangen door de gemiddelde score van het betreffende item.

De vragenlijst van de pilot-studie bestond uit zes factoren. Een factoranalyse is niet uitgevoerd, omdat een respons van acht personen te laag is om een factoranalyse te verrichten (Field, 2009). Wel is de gemiddelde interne betrouwbaarheid uitgerekend, $\alpha = .57$. Hierin is de tweede factor (voorwaarden met betrekking tot trainers) niet meegerekend, omdat deze factor slechts uit drie vragen bestond die alle drie onduidelijk geformuleerd bleken. De Cronbach's alpha van de overige factoren liep uiteen van $\alpha = .29$ tot $\alpha = .81$.

Voor de uiteindelijke vragenlijst zijn enkele aanpassingen verricht. De tweede factor, voorwaarden met betrekking tot trainers, is verwijderd en in één vraag samengevat in de eerste factor. Een drietal andere items is geherformuleerd, omdat deze vrij onduidelijk geformuleerd bleken te zijn. Na verwijdering van deze items zou de interne betrouwbaarheid aanzienlijk stijgen. Toch is er besloten de vragen te herformuleren en niet te verwijderen, omdat de items inhoudelijk gezien relevant zijn voor de programma-integriteit. Één item uit de factor voorwaarden met betrekking tot voorbereiding van de bijeenkomsten, is wel

besloten te verwijderen. De betrouwbaarheid van die factor bleek aanzienlijk te stijgen na verwijdering van het item. Daarnaast bleek het item inhoudelijk niet erg relevant te zijn voor de programma-integriteit. Na de trainers van EQUIP op de drie rebounds te hebben gevraagd of zij de aangepaste vragenlijst wilden invullen, zijn deze in juni 2012 aan de drie rebounds verstuurd via e-mail. De gegevens van hen, net als de gegevens van de leerlingen, worden anoniem in dit onderzoek verwerkt. De resultaten van dit onderzoek zullen aan alle drie de reboundvoorzieningen en aan het NJi worden toegestuurd, als dank voor hun medewerking.

Analyseplan

Om de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden, wordt er door middel van een afhankelijke t-toets berekend of de cognitieve vertekeningen zijn afgenomen. Wanneer de data niet normaal verdeeld blijken, dan zal een niet-parametrische toets worden uitgevoerd, namelijk de Wilcoxon signed-rank toets.

Voor de tweede onderzoeksvraag wordt per cognitieve vertekening berekend of er sprake is van een afname van de cognitieve vertekeningen tussen de voor- en nameting. Hiervoor zal ook of de afhankelijke t-toets worden uitgevoerd, of de niet-parametrische Wilcoxon signed-rank toets.

Vervolgens zal er per rebound voor elk van de vier cognitieve vertekeningen worden berekend of er een afname plaatsvindt op de cognitieve vertekeningen. Gezien het geringe aantal leerlingen per rebound, zal voor dit onderzoek de niet-parametrische Wilcoxon signed-rank toets worden uitgevoerd. Ook zal er een door middel van een eenweg variantieanalyse (ANOVA) worden berekend of de gevonden verschillen significant zijn.

Voor de vierde onderzoeksvraag wordt het verschil tussen de mate van programma-integriteit op de drie rebounds berekend en zal er een met behulp van een Kruskal Wallis worden berekend of de verschillen significant zijn.

Indien er een significant verschil wordt gevonden, zal er ten slotte worden onderzocht of er een verband is tussen de mate van programma-integriteit en de afname op cognitieve vertekeningen die er per rebound is gevonden, met behulp van een Chi-kwadraat. De rebounds zullen worden ingedeeld in groepen. Voor de mate van programma-integriteit zal er een groep zijn voor slecht, gemiddeld en goede programma-integriteit. Hetzelfde wordt gedaan voor de afname van cognitieve vertekeningen.

Resultaten

Data inspectie

Als eerste is onderzocht of er missende waarden zijn. Op de HID zijn tien leerlingen die enkele missende waarden hebben. Één van deze leerlingen heeft op de voormeting van de cognitieve vertekening ‘uitgaan van het ergste’ op vier van de elf items een missende waarde. Deze leerling wordt in de analyses niet meegenomen. De overige negen leerlingen met missende waarden hebben maximaal twee missende waarden per cognitieve vertekening. Voor hen is besloten de missende waarden te vervangen door het gemiddelde dat per item te behalen is, namelijk 3.5.

Op de vragenlijst voor EQUIP trainers waren geen missende waarden. De antwoordcategorie ‘weet ik niet’ is wel enkele keren gekozen. Deze waarden zijn eerst vervangen door zowel de mediaan van de antwoordcategorie (3) als de hoogste score (6). Aangezien dit nauwelijks verschil bleek te maken op het totale cijfer voor programma-integriteit, is besloten te kiezen voor het antwoord ‘3’.

Daarna is er voor elke cognitieve vertekening en een totaal van de vier cognitieve vertekeningen een verschil berekend tussen de score van de leerlingen op de voormeting en hun score op de nameting. Dit is de variabele ‘verschil cognitieve vertekeningen’. Vervolgens is er berekend of bepaalde scores uitbijters of extreme waarden zijn. Voor de scores op de

voormeting van de HID scoort één persoon laag, de score van deze leerling is op alle vier de cognitieve vertekeningen een uitbijter. Op de nameting zijn geen uitbijters. Op de variabele ‘verschil egocentrisme’ zijn de scores van vijf leerlingen uitbijters, zij scoren namelijk erg hoog. Er is besloten deze uitbijters niet te verwijderen. Dit zijn immers de leerlingen die interessant kunnen zijn voor dit onderzoek, aangezien deze leerlingen de grootste afname laten zien wat betreft hun cognitieve vertekeningen. Op geen van de variabelen zijn extreme waarden gevonden.

Ook is onderzocht hoe de variabelen verdeeld zijn. De verdeling van leeftijd en geslacht is per rebound representatief verdeeld ten opzicht van de totale verdeling van leeftijd en geslacht. Voor de variabelen die uit het verschil tussen de voor- en nameting bestaan, is onderzocht hoe deze verdeeld zijn. De variabelen lijken de normaal verdeling te benaderen, hoewel de variabelen ‘verschil egocentrisme’ en ‘verschil alle vier de cognitieve vertekeningen’ vrij scheef naar rechts zijn verdeeld (Tabel 1).

Tabel 1

De verdeling van het verschil tussen de voor- en nameting op elk van de cognitieve vertekeningen (N = 48)

Variabele	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Mdn</i>	<i>Z</i> _{scheefheid}	<i>Z</i> _{kurtosis}
Verschil egocentrisme	.46	.87	.22	3.02	1.40
Verschil anderen de schuld geven	.38	.89	.23	1.98	1.61
Verschil ernst van het gedrag minimaliseren	.40	.62	.33	2.20	1.10
Verschil uitgaan van het ergste	.34	.73	.27	1.57	-0.42
Verschil op alle vier de cognitieve vertekeningen	.39	.66	.20	3.24	1.80

Afname van Cognitieve Vertekeningen bij de Jongeren

Voor het beantwoorden van de eerste onderzoeksvraag, of de cognitieve vertekeningen zijn afgenomen, zijn er analyses uitgevoerd over de totaalscore op de voormeting en op de nameting van de HID. Er is zowel een niet-parametrische als een parametrische toets uitgevoerd, namelijk een Wilcoxon signed-rank toets en een afhankelijke t-toets, omdat er twijfel bestond of de variabele de normaal verdeling voldoende benadert om een parametrische toets uit te kunnen voeren. Uit de resultaten van de analyses is gebleken dat beide p -waarden nauwelijks verschilden van elkaar. De totaalscore van de leerlingen op de HID was significant hoger bij de nameting ($M = 4.38$, $SE = 0.10$) dan op de voormeting ($M = 3.99$, $SE = 0.11$), $t(47) = -4.09$, $p < .05$, $r = .51$. De leerlingen vertoonden dus significant meer cognitieve vertekeningen op de voormeting dan op de nameting.

Afname op elk van de vier Cognitieve Vertekeningen

Om uit te rekenen op welk van de cognitieve vertekeningen een afname plaatsvindt bij de leerlingen, is er per cognitieve vertekening een afhankelijke t-toets uitgevoerd tussen de scores op de voormeting en op de nameting. Op elk van de vier cognitieve vertekeningen is een significante toename van de score op de HID gevonden (Tabel 2).

Tabel 2

Resultaten van de afhankelijke t-toetsen tussen de voormeting en de nameting van de HID

Variabele	$M_{\text{voormeting}} (SE)$	$M_{\text{nameting}} (SE)$	$T (df)$	r
Egocentrisme	3.95 (0.13)	4.41 (0.12)	-3.69** (47)	.47
Anderen de schuld geven	3.90 (0.13)	4.32 (0.11)	-2.93* (47)	.39
Ernst van het gedrag minimaliseren	4.07 (0.13)	4.47 (0.11)	-4.48** (47)	.55
Uitgaan van het ergste	3.99 (0.11)	4.32 (0.10)	-3.18* (47)	.42

Note. r = Pearson's correlatie

* $p < .01$. ** $p < .001$, one-tailed.

De Verschillen tussen de Rebounds en de Afname voor elk van de Cognitieve**Vertekeningen**

De derde onderzoeksvraag is of er op alle drie de reboundvoorzieningen een afname wordt gevonden op de vier cognitieve vertekeningen. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is er door middel van de Wilcoxon signed rank toets per rebound berekend op welke cognitieve vertekeningen een significante afname plaatsvindt. Wat opvallend is, is dat de leerlingen van de locatie centrum een significante toename in score vertonen op elk van de vier cognitieve vertekeningen. De leerlingen van de locatie Rijswijk laten op twee van de vier cognitieve vertekeningen een significante toename wat betreft score zien, te weten: egocentrisme en de ernst van het gedrag minimaliseren. Op de locatie zuid-west daarentegen, wordt op geen van de vier cognitieve vertekeningen een significante toename in score gevonden bij de leerlingen (Tabel 3).

Tabel 3

Score van de voormeting en nameting op de cognitieve vertekeningen per rebound

Variabele	<i>n</i>	<i>M</i> _{voormeting}	<i>M</i> _{nameting}	<i>p</i>	<i>r</i>
Vertekening ‘egocentrisme’					
Rebound zuid-west	16	3.70	4.08	.104	---
Rebound centrum	17	3.79	4.37	.013*	-.38
Rebound Rijswijk	15	4.39	4.81	.017*	-.39
Vertekening ‘anderen de schuld geven’					
Rebound zuid-west	16	3.90	3.96	.438	---
Rebound centrum	17	3.53	4.31	.003**	-.48
Rebound Rijswijk	15	4.47	4.72	.173	---
Vertekening ‘ernst van het gedrag minimaliseren’					
Rebound zuid-west	16	4.00	4.22	.121	---
Rebound centrum	17	3.87	4.47	.002**	-.49
Rebound Rijswijk	15	4.36	4.73	.009**	-.43
Vertekening ‘uitgaan van het ergste’					
Rebound zuid-west	16	3.85	4.09	.167	---
Rebound centrum	17	3.91	4.30	.016*	-.37
Rebound Rijswijk	15	4.22	4.59	.121	---

* $p < .05$. ** $p < .01$, one-tailed.

Ten slotte is er met behulp van een vijftal ANOVA's berekend of de verschillen die per rebound zijn gevonden wat betreft toename van score op de HID, onderling significant verschillend zijn. Deze verschillen blijken niet significant te zijn. De resultaten van de vijf ANOVA's zijn in Tabel 4 te vinden.

Tabel 4

Resultaten ANOVA, de verschillen tussen de rebounds en toename van de score op de cognitieve vertekeningen

Variabele	df_{tussen}	df_{binnen}	F	p
Alle vier de cognitieve vertekeningen	2	45	1.30	.282
Egocentrisme	2	45	0.25	.784
Anderen de schuld geven	2	45	3.14	.053
Ernst van het gedrag minimaliseren	2	45	1.75	.185
Uitgaan van het ergste	2	45	0.19	.828

Zijn er Verschillen qua Mate van Programma-integriteit tussen de drie Rebounds

Om de programma-integriteit te kunnen bepalen, is er voor de drie rebounds een totaalcijfer berekend aan de hand van de antwoorden op de vragenlijst voor EQUIP trainers. Tevens is er per factor een cijfer berekend voor elk van de rebounds. Het totaalcijfer ligt voor alle drie de locaties erg dicht op elkaar. De locatie centrum scoort namelijk 4.01, zuid-west 4.00 en Rijswijk 3.93 op een 5-punts schaal. Aangezien het hier een dusdanig kleine steekproef ($N=6$) betreft, dienen de scores met grote voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Om deze reden zijn analyses niet mogelijk en kunnen er alleen uitspraken op beschrijvend niveau worden gedaan.

Opvallend is dat de drie trainers van de rebound Rijswijk op 19 van de 61 vragen voor het antwoord ‘weet ik niet’ hebben gekozen. Zij hebben in totaal op 28 items voor dit antwoord gekozen, van de in totaal 183 in te vullen items (namelijk 61 per trainer). Dit is 15.3% van de items, ten opzichte van 1.64 % en 3.28 % van respectievelijk rebound zuidwest en rebound centrum. Tevens valt op dat al deze missings van de rebound Rijswijk vallen binnen de vragen van de eerste factor, te weten: algemene voorwaarden.

Enkele opmerkingen die de trainers op de open vragen hebben gegeven, hebben betrekking op de programma-integriteit. Zo geven meerdere trainers aan niet op de hoogte te worden gehouden door EQUIP wat betreft nieuws of nascholingsbijeenkomsten. Ook geven enkele trainers aan dat er geen evaluatiebijeenkomsten geweest zijn zoals aanvankelijk wel was afgesproken. Tevens wordt er aangegeven dat het niet duidelijk is waar je met vragen terecht kunt en dat je als trainer zelf flexibel om moet gaan met de voorwaarden die er worden gesteld aan de bijeenkomsten.

Ten slotte is bij de bezoeken aan de rebounds opgevallen, dat er geen stukken aanwezig waren die van belang zijn voor de programma-integriteit van EQUIP, zoals de kwaliteitscriteria en de handvesten.

Is de Mate van Programma-integriteit van Invloed op de Mate van Afname van Cognitieve Vertekeningen

De vraag of de verschillen in afname van cognitieve vertekeningen verband hebben met de mate van programma-integriteit, is niet te beantwoorden met het huidige onderzoek. De reden hiervan is dat de steekproef van zes trainers te klein is om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de mate van programma-integriteit.

Discussie

Het doel van deze studie was te onderzoeken of EQUIP effectief is voor jongeren in een reboundvoorziening wat betreft cognitieve vertekeningen. Tevens is onderzocht of er een verband was tussen de programma-integriteit en de effectiviteit van EQUIP. De centrale onderzoeksvraag luidt: “Is EQUIP effectief wat betreft het afnemen van cognitieve vertekeningen bij jongeren in een reboundvoorziening in Den Haag en speelt de mate van programma-integriteit een rol?”.

De eerste deelvraag van dit onderzoek was of de cognitieve vertekeningen zouden zijn afgenomen aan het einde van de plaatsing op de rebound. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat de cognitieve vertekeningen in totaal zijn afgenomen. Dit resultaat bevestigt de hypothese en is in lijn met verschillende andere onderzoeken die de effectiviteit van EQUIP op cognitieve vertekeningen onderzochten bij jongeren in Nederland (Brugman & Bink, 2011; Nas et al., 2005).

Daarnaast blijkt dat op elk van de vier cognitieve vertekeningen een significante afname plaatsvindt met een gemiddeld tot groot effect. De grootste afname werd gevonden op de primaire cognitieve vertekening 'egocentrisme'. Dit komt overeen met de gevonden resultaten van andere onderzoeken (Brugman & Bink, 2011; Nas et al., 2005), die ook op deze schaal de grootste afname toonden. In tegenstelling tot deze onderzoeken, werd in het huidige onderzoek op de cognitieve vertekening 'uitgaan van het ergste' wel een afname gevonden.

De significante afname die op alle cognitieve vertekeningen is gevonden, zou kunnen inhouden dat EQUIP effectief is voor jongeren op een rebound. Echter, er kunnen ook andere verklaringen zijn voor de gevonden afname, bijvoorbeeld dat het gehele reboundtraject de reden is van de afname en niet (alleen) de EQUIP training. Tevens kunnen de jongeren ten tijde van hun plaatsing op de rebound aan andere hulpverleningstrajecten hebben deelgenomen, die (deels) het effect kunnen hebben veroorzaakt. Ten slotte kan de afname door overige externe factoren teweeg zijn gebracht. Met het huidige onderzoeksdesign is niet vast te stellen of er sprake is van een causaal verband. Daarom zijn alternatieve verklaringen niet uit te sluiten.

De derde onderzoeksvraag was of er verschil is tussen de reboundvoorzieningen onderling wat betreft de afname van de cognitieve vertekeningen. Op alle reboundvoorzieningen wordt een afname van cognitieve vertekeningen gevonden. Echter, niet

alle afnames blijken significant te zijn. Op de rebound zuid-west is op geen van de cognitieve vertekeningen een significante afname gevonden. Op de rebound Rijswijk is op twee van de vier cognitieve vertekeningen een significante afname met een gemiddeld tot groot effect gevonden. Op de rebound centrum werd op alle cognitieve vertekeningen een significante afname gevonden met een gemiddeld tot groot effect. De verschillen wat betreft mate van afname van de cognitieve vertekeningen die zijn gevonden, blijken voor de rebounds onderling niet significant te verschillen.

Een verklaring voor het feit dat er op de rebound zuid-west op geen van de cognitieve vertekeningen een significante afname wordt gevonden, kan zijn dat de programma-integriteit van EQUIP op die locatie niet goed wordt gewaarborgd. Om deze vierde onderzoeksvraag te onderzoeken, is de mate van programma-integriteit van EQUIP op de drie reboundvoorzieningen berekend. Alle drie de locaties scoren nagenoeg hetzelfde cijfer voor de mate van programma-integriteit, namelijk een 4 op een 5-puntsschaal waarbij 5 het best te behalen cijfer is voor de mate van programma-integriteit. Dit houdt dus in dat de drie reboundvoorzieningen niet verschillen wat betreft de mate van programma-integriteit van EQUIP. Gezien de kleine steekproef en het feit dat deze gegevens uitsluitend op een zelfrapportage van de trainers zijn gebaseerd, dienen de gegevens met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

Ten slotte was de laatste hypothese van dit onderzoek, dat de verschillen die gevonden zijn tussen de rebounds met betrekking tot de cognitieve vertekeningen, verklaard zouden kunnen worden door de mate van programma-integriteit van EQUIP. Aan de hand van dit onderzoek, kunnen hierover geen uitspraken worden gedaan. De gevonden resultaten laten namelijk geen verschil wat betreft mate van programma-integriteit zien. Daarnaast is de steekproef waarop het cijfer voor programma-integriteit is gebaseerd, te klein om uitspraken op te baseren.

Tekortkomingen

De grootste beperking van dit onderzoek is dat het niet mogelijk was om een experiment uit te voeren. Met het huidige onderzoeksdesign is niet vast te stellen of er sprake is van een causaal verband, waardoor de significante afname die op alle cognitieve vertekeningen is gevonden door verschillende oorzaken te verklaren kan zijn. In de toekomst zou een experiment kunnen worden uitgevoerd, om vast te kunnen stellen dat EQUIP de afname van de cognitieve vertekeningen veroorzaakt. Verder zijn de gegevens met betrekking tot cognitieve vertekeningen uitsluitend op een zelfrapportage gebaseerd. Ondanks het feit dat veel onderzoekers gebruik maken van deze methode, wordt deze methode toch soms betwijfeld (Edens, Hart, Johnson, Johnson, & Olver, 2000). Tevens is er geen sociale wenselijkheidschaal gehanteerd in dit onderzoek. In vervolgonderzoek is het raadzaam een sociale wenselijkheidschaal te gebruiken die geschikt is voor jongeren in Nederland, zodat de jongeren die sociaal wenselijk antwoorden bijvoorbeeld buiten beschouwing kunnen worden gelaten bij het verrichten van de analyses.

Wat betreft de mate van programma-integriteit, was het geringe aantal reboundvoorzieningen en EQUIP trainers een beperking in dit onderzoek. Ook was het meetinstrument niet optimaal. De gegevens met betrekking tot de programma-integriteit zijn namelijk uitsluitend gebaseerd op een zelfrapportage van de EQUIP trainers. Door deze redenen is het niet mogelijk geweest betrouwbare uitspraken te doen over de mate van programma-integriteit op de drie reboundvoorzieningen uit dit onderzoek. Voor toekomstig onderzoek wordt dan ook aangeraden naast de vragenlijst voor EQUIP trainers ook EQUIP bijeenkomsten te observeren en gebruik te maken van een grotere steekproef van reboundvoorzieningen en EQUIP trainers.

Implicaties

Hoewel de resultaten gezien de beperkingen van dit onderzoek met voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden, lijkt een plaatsing in een reboundvoorziening in combinatie met EQUIP, een effectieve maatregel om de cognitieve vertekeningen van jongeren met antisociaal gedrag in een vroegtijdig stadium terug te dringen. Of deze afname het gevolg is van het deelnemen aan het EQUIP programma, dient in toekomstige experimenten nader te worden onderzocht. De afname die gevonden is kan zowel voor jongeren met antisociaal gedrag als voor de maatschappij veelbelovend zijn, aangezien het verband tussen cognitieve vertekeningen en externaliserende problemen en criminaliteit op latere leeftijd reeds is aangetoond (o.a. Crick & Dodge, 1996; Dodge et al., 1995; Dodge & Crick, 1990; Moffitt, 2003; Zelli et al., 1999). Een plaatsing in een reboundvoorziening waar wordt gewerkt met het EQUIP programma kan de cognitieve vertekeningen bij jongeren met antisociaal gedrag verminderen, waardoor er op langere termijn minder een beroep hoeft te worden gedaan op de hulpverlening en uiteindelijk problemen en kosten kunnen worden bespaard voor de maatschappij.

In eerdere studies (Brugman & Bink, 2011; Nas et al., 2005) is een afname van cognitieve vertekeningen ook aangetoond. Wat met name interessant is aan de huidige studie, is dat de mate van programma-integriteit ook is onderzocht. De programma-integriteit van EQUIP werd volgens de trainers goed gewaarborgd. Desalniettemin is door de opmerkingen en bezoeken de indruk gewekt, dat de kennis van en over de handleiding van EQUIP vrij gering was. Uit de antwoorden van de EQUIP trainers op de vijf open vragen, werd namelijk duidelijk dat het contact tussen de rebounds en EQUIP beter zou kunnen. Daarnaast viel bij de bezoeken aan de rebounds op, dat er geen stukken met betrekking tot programma-integriteit aanwezig waren, zoals de kwaliteitscriteria en de handvesten. Ten slotte hebben de trainers, met name van de rebound Rijswijk, op veel stellingen het antwoord 'weet ik niet' gekozen.

Deze bevindingen hebben geleid tot de volgende twee aanbevelingen. Het contact dient te worden verbeterd tussen de EQUIP trainers en Stichting 180, dit is de kennis- en netwerkorganisatie van onder andere het EQUIP programma. Daarnaast dienen de EQUIP trainers (beter) op de hoogte te zijn van de kwaliteitscriteria en het handvest betreft zijn/haar functie. Door het opvolgen van deze aanbevelingen, kan de programma-integriteit en wellicht ook het effect van EQUIP verbeteren.

Programma-integriteit is een vrij recent en weinig onderzocht onderwerp in de jeugdhulpverlening. Dit terwijl er wel veel onderzoek naar de effectiviteit van interventies wordt gedaan. Het is belangrijk dat toekomstig onderzoek zich naast de effectiviteit van interventies, ook gaat richten op de programma-integriteit. Een slechte programma-integriteit kan namelijk tot gevolg hebben dat een interventie niet effectief is. Hopelijk draagt dit onderzoek bij om men het belang van goede programma-integriteit in te laten zien, zodat toekomstig wetenschappelijk onderzoek zich naast de effectiviteit ook zal richten op de programma-integriteit.

Referenties

- Andrew, D. A., Zinger, I., Hoge, R. D., Bonta, J., Gendreau, P., & Cullen F. T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369-404. doi:10.1111/j.1745-9125.1990.tb01330.x
- Barriga, A. Q., Gibbs, J. C., Potter, G. B., & Liau, A. K. (2001). *How I think questionnaire manual*. Champaign, IL: Research Press.
- Barriga, A. Q., Morrison, E. M., Liau, A. K., & Gibbs, J. C. (2001). Moral cognition: Explaining gender difference in antisocial behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47, 532-562. doi:10.1353/mpq.2001.0020
- Brugman, D., & Bink, M. D. (2011). Effect of the EQUIP peer intervention program on self-serving cognitive distortions and recidivism among delinquent male adolescents. *Psychology, Crime & Law*, 17, 345-358. doi:10.1080/10683160903257934
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74-101. doi:10.1037/0033-2909.115.1.74
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms on reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67, 993-1002. doi:10.2307/1131875
- Dane, A. V., & Schneider, B. H. (1998). Program integrity in primary and secondary early prevention: Are implementation effects out of control? *Clinical psychology review*, 18, 23-45. doi:10.1016/S0272-7358(97)00043-3
- Dishion, T. J., McCord, J., & Poulin, F. (1999). When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, 755-764.
- Dodge, K. A., & Crick, N. R. (1990). Social information-processing bases of aggressive behavior in children. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16, 8-22. doi:10.1177/0146167290161002

- Dodge, K. A., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Valente, E. (1995). Social information processing patterns partially mediate the effect of early physical abuse on later conduct problems. *Journal of Abnormal Psychology, 104*, 632–643. doi:10.1037/0021-843X.104.4.632
- Edens, J. F., Hart, S. D., Johnson, D. W., Johnson, J. K., & Olver, M. E. (2000). Use of the Personality Assessment Inventory to assess psychopathy in offender populations. *Psychological Assessment, 12*, 132–139. doi:10.1037/1040-3590.12.2.132
- EQUIP Nederland (2009). *Kwaliteitscriteria EQUIP residentieel*. Ongepubliceerd manuscript.
- EQUIP Nederland (2011a). Denkfouten en probleemnamen. Verkregen van http://www.equipnederland.com/het_equip_programma_programmabeschrijving.htm
- EQUIP Nederland (2011b). Het Equip Programma. Verkregen van http://www.equipnederland.com/het_equip_programma.htm
- EQUIP Nederland (2011c). Theoretisch kader. Verkregen van http://www.equipnederland.com/het_equip_programma_theoretisch_kader.htm
- Field, A. P. (2009). *Discovering statistics with SPSS* (3d ed.). London: Sage.
- Gibbs, J. C., Barriga, A. Q., & Potter, G. B. (2001). *How I Think: (HIT) Questionnaire*. Champaign, IL: Research Press.
- Gibbs, J. C., Potter, G. B., & Goldstein, A. P. (1995). *The EQUIP program: Teaching youth to think and act responsibly through a peer helping approach*. Champaign, IL: Research Press.
- Landenberger, N.A., & Lipsey, M.W. (2005). The positive effects of cognitive behavioural programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology, 1*, 451-476. doi:10.1007/s11292-005-3541-7

- Leeman, L.W., Gibbs, J.C. & Fuller, D. (1993). Evaluation of a multi-component group treatment program for juvenile delinquents. *Aggressive Behavior*, 19, 281-292. doi:10.1002/1098-2337(1993)19:4<281::AID-AB2480190404>3.0.CO;2-W
- Moffitt, T.E. (2003). Life-course-persistent and adolescence-limited antisocial behavior: A 10-year research review and a research agenda. In B.B. Lahey, T.E. Moffitt, & A. Caspi (Eds.). *Causes of conduct disorder and juvenile delinquency* (pp. 49-75). New York: Guilford Press.
- Nas, C. N., Brugman, D., & Koops, W. (2005). Effects of the EQUIP programme on the moral judgement, cognitive distortions, and social skills of juvenile delinquents. *Psychology, Crime & Law*, 11, 421-434. doi:10.1080/10683160500255703
- Nas, C. N., Brugman, D., & Koops, W. (2008). Measuring self-serving cognitive distortions with the "How I think" questionnaire. *European Journal of Psychological Assessment*, 24, 181-189. doi:10.1027/1015-5759.14.3.181
- Nederlands Jeugdinstituut (n.d.). Voorgeschiedenis. Verkregen van <http://nji.nl/eCache/DEF/1/10/520.html>
- Potter, G., Gibbs, J., & Goldstein, A. (2001). *The EQUIP implementation guide: Teaching youth to think and act responsibly through a peer-helping approach*. Champaign, IL: Research Press.
- Samenwerkingsverband Zuid-Holland West (2009, juni 25). Programmabeschrijving Rebound. Verkregen van <http://www.swvzhw.nl/index.php?s=9&c=113>
- Van der Laan, P. H. & Slotboom, A. (2002). Wat werkt? In P. J. Van Koppen, D. J. Helsing, H. L. G. J. Merckelbach, & H. F. M. Crombag (Eds.). *Het recht van binnen: Psychologie van het recht* (pp. 963-975). Deventer, Nederland: Kluwer.
- Van der Steenhoven, P. & Van Veen, D. (2010). *NJi monitor: Reboundvoorzieningen voortgezet onderwijs 2009*. Utrecht, Nederland: Nederlands Jeugdinstituut.

- Van der Velden, F., Brugman, D., Boom, J. & Koops, W. (2010). *The How I Think Questionnaire as a tool for evaluation of prevention programs and diagnostic purposes in young adolescents*. Enschede, Nederland: Ipskamp Drukkers.
- Wilson, D. B., Bouffard, L. A., & MacKenzie, D. L. (2005). A quantitative review of structured, group-oriented, cognitive-behavioral programs for offenders. *Journal of Criminal Justice and Behavior*, 32, 172-204. doi:10.1177/0093854804272889
- Zelli, A., Dodge, K. A., Lochman, J. E., Laird, R. D., & Conduct Problems Prevention Research Group. (1999). The distinction between beliefs legitimizing aggression and deviant processing of social cues: Testing measurement validity and the hypothesis that biased processing mediates the effects of beliefs on aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 150-166. doi:10.1037/0022-3514.77.1.150

Appendix A

Vragenlijst voor EQUIP trainers

Vragenlijst voor EQUIP Trainers

Wat is uw naam?

Wat is uw geslacht? Man Vrouw

Bent u van allochtone afkomst? Ja Nee

Wat is uw etnische identiteit? Nederlands Turks Marokkaans
 Surinaams Antilliaans Arabisch
 Oost-Europees Overig

Binnen hoeveel instellingen bent u momenteel werkzaam met EQUIP?

1 2 3 4 5 >5

Bij welke instelling bent u met EQUIP werkzaam? (als dit er meerdere zijn, s.v.p. één kiezen en daarvoor deze lijst invullen)

.....

Bent u door EQUIP Nederland gecertificeerd?

- Ja, Uitvoerder EQUIP (A)
 Ja, EQUIP Coach (B)
 Ja, Trainer EQUIP (C)
 Nee

Hebben alle EQUIP uitvoerders binnen uw instelling een EQUIP training gevolgd?

- Ja, allemaal
 Nee, niet allemaal

Heeft u nog een andere functie naast EQUIP uitvoerder/coach/trainer binnen deze instelling? Zo ja, welke?

.....

Bent u het met de volgende stellingen eens of oneens?

1. Helemaal niet mee eens.
2. Niet mee eens.
3. Niet mee eens/niet mee oneens
4. Mee eens.
5. Helemaal mee eens.

1. De missie van het EQUIP programma past in de missie en visie van mijn instelling.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

2. Mijn instelling heeft de keuze voor het EQUIP programma beschreven: er is een doelgroepbeschrijving en de karakteristieken sluiten aan bij de doelgroep van EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

3. Het management onderschrijft de vereisten zoals geformuleerd in de managementhandleiding EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

4. EQUIP is opgenomen in het totale behandelprogramma van mijn instelling.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

5. Andere behandelmodules zijn niet in tegenspraak met de uitgangspunten en werkwijze van EQUIP; bij voorkeur versterken ze elkaar.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

6. Mijn instelling werkt actief aan veiligheid voor cliënten.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

7. Mijn instelling werkt actief aan veiligheid voor medewerkers.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

8. Mijn instelling werkt actief aan respect voor cliënten.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

9. Mijn instelling werkt actief aan respect voor medewerkers.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

10. Mijn instelling werkt actief aan transparante besluitvorming voor cliënten.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

11. Mijn instelling werkt actief aan transparante besluitvorming voor medewerkers.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

12. Mijn instelling werkt actief aan een schone omgeving voor cliënten en medewerkers.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

13. Ik werk zoals beschreven in het “Handvest EQUIP uitvoerders/coaches/trainers”.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

14. Mijn instelling heeft de kwaliteitsnormen aantoonbaar geregeld in richtlijnen.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

15. Mijn instelling heeft de kwaliteitsnormen aantoonbaar geregeld in registratie.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

16. Mijn instelling heeft de kwaliteitsnormen aantoonbaar geregeld in evaluatie.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

17. Mijn instelling stelt de kwaliteitsnormen jaarlijks bij.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

18. Mijn instelling heeft een kwaliteitscoördinator die in het bezit is van het B-certificaat (EQUIP coach) en die verantwoordelijk is voor de kwaliteit van de uitvoering van EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

19. Mijn instelling draagt zorg voor het actualiseren van (de uitvoering van) het EQUIP programma op basis van via EQUIP Nederland verkregen nieuwe inzichten, zowel evidence-based als practice-based.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

20. Er wordt gewerkt met het meest recente EQUIP materiaal.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

21. Er is een systeem van supervisie, intervisie en beoordeling van trainers (ingeroosterd en met registratie op inhoud en deelname).

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

22. Mijn instelling faciliteert de uitvoering van bovenstaande en ziet toe op deelname.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

23. Voor uitvoerders met het A-certificaat (uitvoerder EQUIP) is de uitvoering van het EQUIP programma onderdeel van hun functieomschrijving.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

24. Mijn instelling voert systematisch voor- en nametingen uit bij deelnemers aan EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

25. Mijn instelling levert op verzoek een bijdrage aan (wetenschappelijk) onderzoek m.b.t. EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

26. Mijn instelling neemt deel aan de bijeenkomsten van het kennisnetwerk EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

27. De bejegening van de jongeren is een neerslag van de uitgangspunten van EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

28. Staf en lijn bevorderen ieder vanuit hun eigen verantwoordelijkheid de implementatie van EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

29. De neuzen van staf en lijn staan dezelfde richting op; dit is voor medewerkers en jongeren zichtbaar.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

30. Er is inzicht in en communicatie over de voortgang in de ontwikkeling van de groep en van de jongeren die deelnemen aan EQUIP door middel van overdracht, verslagen en feedback.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

31. Staf en lijn trekken gezamenlijk op in de besluitvorming.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

32. Staf en lijn dragen zorg voor introductie van alle medewerkers in EQUIP, aangepast aan hun rol en taak.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

33. Staf en lijn dragen zorg voor het trainen en opleiden van alle medewerkers in EQUIP, aangepast aan hun rol en taak.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

Wilt u zelf nog iets kwijt over de algemene voorwaarden die EQUIP aan de instelling stelt?

.....

34. Alle jongeren die deelnemen aan EQUIP kunnen zich begrijpelijk in de Nederlandse taal uitdrukken.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

35. Alle jongeren die deelnemen aan EQUIP zijn groepsgeschikt.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

36. Bij alle jongeren die deelnemen aan EQUIP is er GEEN sprake van op de voorgrond tredende psychiatrie.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

37. Bij alle jongeren die deelnemen aan EQUIP is er sprake van een IQ hoger dan 55.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

38. De jongeren in de groep vertonen verschillende vormen van gedragsproblematiek, bijvoorbeeld internaliserende en externaliserende problematiek.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

39. De samenstelling is heterogeen wat betreft starters en gevorderden: er kan op elk moment ingestroomd worden.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

Wilt u zelf nog iets kwijt over voorwaarden m.b.t. de EQUIP groep?

.....

40. De trainer kent de handleiding voor trainers (laatste versie).

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

41. Het voorgeschreven materiaal is aanwezig.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

42. Het voorgeschreven materiaal is klaar voor gebruik.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

43. Er is een EQUIP werkboek beschikbaar voor iedere jongere.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

44. De trainingsruimte is veilig.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

Wilt u zelf nog iets kwijt over de voorwaarden m.b.t. de voorbereiding van de bijeenkomsten?

.....

45. EQUIP bijeenkomsten gaan ALTIJD door.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

46. Bij de EQUIPing bijeenkomsten ('omgaan met kwaadheid', 'sociale vaardigheden', 'morele keuze') zijn twee trainers aanwezig,

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

47. Bij de 'Wederzijdse Hulp'-bijeenkomsten is één trainer aanwezig.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

48. De EQUIP bijeenkomsten worden uitgevoerd volgens de beschreven volgorde conform de EQUIP programma beschrijving.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

49. De EQUIP bijeenkomsten worden uitgevoerd volgens de beschreven frequentie conform de EQUIP programma beschrijving.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

50. De EQUIP bijeenkomsten worden uitgevoerd volgens de intensiteit/aantal conform de EQUIP programma beschrijving.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

51. De EQUIPing bijeenkomsten worden in de volgende volgorde gegeven: Omgaan met kwaadheid - Sociale vaardigheidbijeenkomsten - Morele keuzebijeenkomsten.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

52. De 'introductie' bijeenkomsten vinden conform de programma beschrijving EQUIP plaats.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

53. De 'wederzijdse hulp' bijeenkomsten vinden conform de programma beschrijving EQUIP plaats.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

54. De bijeenkomsten 'omgaan met kwaadheid' vinden conform de programma beschrijving EQUIP plaats.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

55. De bijeenkomsten 'sociale vaardigheden' vinden conform de programma beschrijving EQUIP plaats.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

56. De bijeenkomsten 'morele keuze' vinden conform de programma beschrijving EQUIP plaats.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

57. Na afloop van elke bijeenkomst evalueren de trainers met elkaar over hun rol en het proces conform de trainershandleiding EQUIP.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

Wilt u zelf nog iets kwijt over de voorwaarden m.b.t. de bijeenkomsten?

.....

58. Er vindt per groep verslaglegging plaats door de trainer.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

59. Er vindt per deelnemer verslaglegging plaats door de trainer.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

60. Het verloop van de EQUIP deelname is vast onderdeel van het individuele behandelplan of hulpverleningsplan.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

61. Rapportage over verloop ontwikkeling jeugdige binnen EQUIP is onderdeel van de overdracht naar de vervolginstelling.

1 2 3 4 5 *Weet ik niet*

Wilt u zelf nog iets kwijt over de voorwaarden m.b.t. overdracht en verslaglegging?

.....

Heeft u verder nog opmerkingen?

.....